

KOKIĄ STRATEGIJĄ VAKARAI TURĖTŲ TAIKYTI RUSIJOS ATŽVILGIU?

Rytų Europos Studijų Centras
2009 09 28

Rugsėjo 15 d. Rytų Europos studijų centre (EESC) įvyko Lietuvos politologų, politikos apžvalgininkų ir LR Užsienio reikalų ministerijos pareigūnų, susitikimas su Rusijos politologu Andrėjumi Piontkovskiu. Susitikimo metu vyko diskusija tema „Kokia strategiją Vakarai turėtų taikyti Rusijos atžvilgiu“?

Rusijos vieta tarptautinio saugumo sistemoje

Diskusijos metu akcentuota, kad Vakaruose vyrauja požiūris, jog pagrindinės problemos yra susijusios ne su Rusija, o su Artimaisiais ir Vidurio Rytai (JAV ir jos sąjungininkių įsitraukimu į karinius konfliktus Irake, Afganistane, Irano branduolinės ambicijos, Izraelio ir Palestinos taikos procesas). Šiuo požiūriu ypač linkusios vadovautis „senosios“ Europos šalys, tačiau jis visiškai kitoks Vidurio ir Rytų Europos valstybėse – čia Rusija kartu vertinama ir kaip pagrindinis iššūkis saugumui, ir kaip didžiulių bendradarbiavimo galimybių „laukas“.

Kita vertus, nors ES turi nemažai instrumentų, kuriuos galėtų panaudoti Rusijos atžvilgiu, tačiau nėra aiškios, nuoseklios strategijos. Tai liudija ir ES-Rusijos santykių darbotvarkėje nuolat iškylantys energetinio saugumo, derybų dėl naujo strateginio susitarimo, sutarties dėl laisvos prekybos erdvės (Rusijos narystės Pasaulio prekybos organizacijoje), Rytų partnerystės iniciatyvos bei istorinių įvykių interpretavimo klausimai.

Kyla klausimas, kodėl esant aukščiau minėtiems nesutarimams, Rusija privalo ištraukti į svarstymus, kokią strategiją jos atžvilgiu turi taikyti Vakarai? Pirmiausia, todėl, kad Rusiją reikėtų vertinti kaip neatskiriama Vakarų civilizacijos dalį, kuriai kitų civilizacijų (Kinijos, Islamo) keliami iššūkiai yra bendri – kitaip tariant, šie iššūkiai nukreipti į Rusiją, o per Rusiją ir į Vakarus.

Kita vertus, nuo Rusijos imperatoriaus Petro I laikų galima buvo stebėti keliasdešimt Rusijos bandymų „suartėti“ su Vakarais (šie suartėjimai iš esmės nuolat pasikartodavo, keičiantis politinei konjunktūrai – Rusijos vadovams ir valdančiajam elitui), tačiau kiekvieną kartą šie „suartėjimo“ bandymai pasibaigdavo nesėkme. Kodėl taip atsitikdavo? Atsakymo galima ieškoti teiginyje, kad Rusija, kiekviena kartą „suartėdama“ su Vakarais, pirmiausiai, siekdavo materialinės gerovės (Vakarų turimos technologinės pažangos, finansų ir kt.), neįvertindama šios materialinės gerovės ideologinių „šaknų“, t.y. neperimdama „vakarietišku“ vertybių. Tai patvirtina ir šiandieninio Rusiją valdančiojo elito pažiūrų skurdumas – dabartinis Rusijos elitas faktiškai nesivadovauja jokiais ideologinėmis nuostatomis, išskyrus vienintelę, Rusijos kaip „apgultos tvirtovės“, kurią siekia sugriauti Vakarai, nuostata. Ši nuostata ne tik leidžia Rusijos elitui per susipriešinimą su Vakarais „legitimizuoti“ savo režimą Rusijos visuomenėje, tačiau ir kompensuoja tam tikrus nepilnavertiškumo kompleksus. Rusijos politinis elitas bijo ir valdžios persekiojimo, ir savo tautos (keliančios grėsmę politinio elito sukauptam materialiniam turtui) „pykčio“. Todėl svarbiausia Vakarų užduotimi turėtų būti Rusijos „susigražinimas“, kuris leistų Rusijai ne tik neutralizuoti grėsmes kylančias Rusijos Tolimuosiuose Rytuose (Kinijos keliamą „šliaužiančios ekspansijos“ grėsmę), tačiau ir praktiškai įgyvendinti Rusijos konstitucines normas, kurios šiuo metu yra ignoruojamos.

Rusijos „lobizmas“ JAV

Skirtingai nuo ankstesnių laikų, šiuo metu galima stebėti tam tikras naujas tendencijas Vakarų ir Rusijos santykiuose – šie santykiai grindžiami daugiasluoksne „lobizavimo“ sistema. Šios daugiasluoksnės lobizavimo sistemos „viršūnę“ sudaro taip vadinama „Kissingerio-Primakovo“ darbo grupė sudaryta iš aukštų buvusių JAV pareigūnų, kuriuos su Kremliumi sieja glaudūs interesai. Ši grupė veikia kaip neformalus kanalas, teikiantis rekomendacijas dvišalių JAV ir Rusijos santykių gilinimui. Į šią grupę įeina tokie JAV užsienio ir vidaus politikos „grandai“ kaip Henry Kissingeris ir James A. Bakeris bei analitikai Thomas Grahamas ir Dmitrijus Simesas (buvęs neformalus JAV prezidento Ričardo Niksono patarėjas užsienio politikos klausimais ir dabartinis „Niksono centro“ prezidentas), žinomi kaip geriausi Rusijos specialistai, vieni iš JAV-Rusijos santykių „perkrovimo“ iniciatyvos autorių. Žemesnę aukščiau minėtos daugiasluoksnės Vakarų ir Rusijos interesų „lobizavimo“ sistemos grandį sudaro keliasdešimt vakariečių, užsiimančių palankios nuomonės apie Rusiją plėtojimu Vakarų visuomenėje.

Šie veikėjai savo analitiniais straipsniais iš esmės išreiškia „prokremliškas“ pozicijas arba pritaria joms. Tokių „prokremlišku“ pozicijų pavyzdžiais gali būti: *pirma*, šių veikėjų plėtojama tezė, jog rimčiausios geopolitinės problemos slypi ne Rusijoje, o kituose pasaulio regionuose (t.y. Artimuosiuose ir Vidurio Rytuose), *antra*, jų teiginiai, kad Rusija bendradarbiaudama su Vakarais gali padėti išspręsti šias problemas, ir *trečia*, jų nuomonė, jog Vakarų atlygis Rusijai už siūlomą pagalbą turi būti sutikimas/nesipriešinimas su Rusijos plėtojama „įtakos sferų/įtakos zonų“ koncepcija, numatančia, kad Rusija turi išskirtines teises ir įtaką

postsovietinėje erdvėje (buvusios SSRS teritorijoje). Pastaroji nuostata reiškia, kad Vakarų sutikimas su Rusijos „įtakos sferomis“ pirmiausiai turėtų apimti Vakarų atsiribojimą nuo Ukrainos ir Gruzijos euroatlantinės integracijos ambicijų. Kito požiūrio (be jau minėto Vakarų sutikimo su Rusijos „įtakos sferomis“), kuris propaguojamas daugiasluoksniame lobizavimo sistemoje esmė yra tokia: Rusijos žmonės, žlugus SSRS, XX a. 10 dešimtmetyje patyrė didžiules nuoskaudas (angl. *grievances*), kurias turėtų kompensuoti Vakarai, sutikdami su Ukrainos „finliandizacija“ bei išmokėdami Rusijai 1 trln. JAV dolerių.

Ar Rusija padėtų JAV Artimuosiuose ir Vidurio Rytuose?

Kai kurių Vakarų ekspertų nuomone, nepaisant Vakarų siekio bendradarbiauti su Rusija, Rusija niekada nesuteiks jokios realios pagalbos Vakarams Irano ir Afganistano klausimais. Taip yra dėl specifinės Maskvos politikos šiais klausimais, siekiančios sukiršinti Izraelį su Iranu dėl kelių priežasčių: *pirma*, Rusija nuolat JTO rėmuose boikotuoja visas Vakarų sankcijas Iranui ir siūlo eksportuoti savo priešlėktuvinę/priešraketinę ginkluotę Iranui, tačiau realiai jos netiekia, leisdama Izraeliui atverti „galimybių langą“ santykiuose su Rusija. Kitaip tariant, Rusija išplečia savo diplomatinio manevravimo lauką Artimuosiuose ir Viduriniuosiuose Rytuose; *antra*, Rusija supranta, kad potencialus karinis konfliktas tarp Izraelio ir Irano pirmiausiai paveiktų Vidurio ir Artimųjų Rytų regioninį stabilumą, būtų sutrikdytas stabilus naftos tiekimas pasaulinei rinkai, todėl labai pašoktų naftos kainos, o tai būtų naudinga Rusijai; ir *trečia*, Rusijos atsisakymas suteikti Vakarams (pirmiausiai JAV) pagalbą Irano ir Afganistano klausimais, verčia JAV daryti nuolaidas Rusijai dėl Ukrainos ir Gruzijos. Kita vertus, Rusija supranta, kad JAV daro tokias nuolaidas, kurias galima bet kada nutraukti.

Dabartinis JAV prezidentas Barackas Obama daro didelę klaidą savo užsienio politikos retorikoje nuolat atsiprašinėdamas JAV oponuojančių valstybių (Irano ir kt.), taip siekdamas pagerinti santykius su šiomis valstybėmis. Rusijos atveju JAV administracijos bandymai „atsiprašyti“ paprasčiausiai nesuveiks dėl Rusijos valdančiojo elito „nusikaltėliškos“ ir „kriminalizuotos“ mąstymo logikos – toks bandymas „atsiprašyti“ gali būti paprasčiausiai suvoktas kaip oponento akivaizdžiai demonstruojamas silpnumas.

Ar JAV turi svertų Rusijos atžvilgiu?

Santykiuose su Vakaramis bene jautriausia Rusijos valdančiojo elito vieta – turto ir aktyvų sukaupto Vakaruose klausimas (pavyzdžiui, Vladimiro Putino aplinkai priklausančio Genadijaus Timčenko valdoma ir Šveicarijoje registruota „Gunvor“ kompanija, per kurią Rusija eksportuoja 30 proc. visos savo naftos) . Rusijos elito turto Vakaruose „išaldymas“ gali būti vienas iš efektyvių Vakarų derybų su Rusija svertų. Sukaupto turto ir aktyvų Vakaruose klausimu galima išskirti dvi pagrindines Rusijos valdančiojo elito grupes - globo-kleptokratus ir nacional-kleptokratus.

Globo-kleptokratai jaudinasi dėl Vakarų opinijos Rusijos atžvilgiu, jų verslo interesai glaudžiai susiję su Vakarų valstybėmis. Nacional-kleptokratams būdingas įsitikinimas, kad Rusija gali imtis ryžtingų avantiūrų ir neatsižvelgdama į Vakarų reakciją (pavyzdžiui, po Rusijos ir Gruzijos karo 2008 m. rugpjūtį, tarp nacional-kleptokratų buvo populiarios idėjos analogiškai spręsti ir Krymo klausimą).

Viena pagrindinių dabartinės JAV administracijos dilemų Rusijos atžvilgiu – sutikti su Rusijos „įtakos sferomis“ postsovietinėje erdvėje ar ne? Šiuo metu JAV administracija nesutinka su besąlygiška Rusijos įtakos postsovietinėje erdvėje sklaida, tačiau Rusijai jau pavyko eliminuoti Ukrainos ir Gruzijos narystės NATO klausimą. Vakarams ir toliau rekomenduojama nesutikti su Rusijos „įtakos sferų“ ribomis, nes Vakarams už šį sutikimą mainais nieko iš Rusijos negaus Vidurio ir Artimųjų Rytų regionuose (kaip jau minėta, Rusija paprasčiausiai siekia visai kitų tikslų šiuose regionuose). Rusijos elitas labai aršiai reaguoja į Ukrainos ir Gruzijos revoliucijų patirtį, nes supranta, kad šių valstybių sėkmės atveju, nebeliks kliūčių analogiškų įvykių atsikartojimui Rusijoje. Skirtingai nuo Ukrainos ir Gruzijos, Baltijos valstybių „sėkmės istorija“ kelyje į NATO ir ES, negali įtikinti nei Rusijos visuomenės nei elito, nes Baltijos šalys dar sovietmečiu SSRS viduje buvo vertinamos kaip išskirtinės ir „vakarietiškos“, t.y. skyrėsi jų ir Rusijos mentalitetas. Ukrainos ir Gruzijos mentalitetas Rusijos visuomenei yra kur kas artimesnis nei Baltijos šalių, todėl bet kokie sėkmingi Ukrainos ir Gruzijos ekonominiai ir politiniai pokyčiai yra labai skausmingai priimami valdančiojo Rusijos elito tarpe.